

PRÄSTERNA I LAPPMARKEN FÖRE 1850

Ursprung och arbetsuppgifter

STEN HENRYSSON

Redaktörens rader

Forskningsarkivet i Umeå syftar till en nära samverkan mellan arkiven och forskningen vid universitetet. Fördenskull utger Forskningsarkivet källskrifter i skriftserien URKUNDEN. Där publiceras valda akter och dokument ur våra arkiv, som blivit aktuella i pågående forskning och utbildning vid universitetet.

På motsvarande sätt presenteras vetenskapliga framställningar och bearbetningar av det historiska källmaterialet i rapportserien SCRIPTUM.

Syftet med denna serie kan anges i följande huvudpunkter. Publikationsserien SCRIPTUM skall

1. utge forskningsmässiga kommentarer till utgåvor av källskrifter i Forskningsarkivets källserie URKUNDEN,
2. publicera andra forskningsrapporter med anknytning till Forskningsarkivets verksamhet, som befinner sig vara angelägna för den vetenskapliga metodutvecklingen och debatten,
3. publicera framställningar av t ex lokalhistorisk karaktär av mer allmänt intresse för Forskningsarkivets verksamhet och för en bredare allmänhet.

Härmed önskar Forskningsarkivet inbjuda alla intresserade till läsning och till att genom egna bidrag delta i utgivningen av skriftserien SCRIPTUM för ett ökat meningsutbyte inom och mellan olika discipliner vid vårt och andra lärosäten.

För Forskningsarkivet i Umeå

Egil Johansson

Förord

Denna rapport är ett led i det av Riksbankens Jubileumsfond stödda projektet *"Prästen som folkuppfostrare. Prästens roll i norrländskt samhällsliv före folkskolans genomförande"*. I tidigare rapporter har redogjorts för de svenska samernas historia, sameundervisningens utveckling och för tillkomsten av läroböcker på samiska. Dessutom har rapporterats om utvecklingen av lappskolan i Jokkmokk samt gjorts en analys av elevgruppen vid denna skola. Rapporterna finns nämnda i litteraturförteckningen.

Här följer en rapport om prästerna i Lappmarken fram till c:a år 1850.

Tonvikten ligger på rekrytering, arbetsvillkor och arbetsuppgifter. Särskilt intresse ägnas åt det samiska inslaget bland prästerna.

Framställningen bygger i första hand direkt eller indirekt på Leonard Bygdéns *"Härnösands stifts Herdaminne"*. Egil Johansson och Thord Bylund har bidragit med kompletterande uppgifter från arbetet med att göra ett register över prästerna i Härnösands gamla stift och att komplettera Bygdéns "Herdaminne".

Anita Alm och Johnny Flodin har hjälpt till att ta fram och kontrollera uppgifter samt att färdigställa utskriften. Tuuli Forsgren har med sin vanliga noggrannhet och kompetens granskat texten.

Jag vill också nämna min vän Jon Naeslund, som hjälpt mig att hitta och läsa i källorna vid mina besök på Riksarkivet i Stockholm.

Det finns säkert felaktigheter och andra brister i framställningen. Jag är tacksam för påpekanden om detta och förslag till andra förbättringar eller kompletteringar.

Umeå 1989.09.30

Sten Henrysson

Sammanfattning

I början av 1600-talet grundades församlingar och byggdes kyrkor i Lappmarken. Detta skedde för att befästa kristendomen och det svenska väldet. Vid kyrkplatsen skulle, förutom gudstjänster, missionerande och undervisning i den lutherska läran, även hållas marknad, ting och skatteuppbörd.

Det var svårt att rekrytera präster till Lappmarken. Klimatet och levnadsbetingelserna var hårda, isoleringen och språksvårigheterna stora.

Under 1600-talet och 1700-talets början gjordes stora ansträngningar att med lock och pock rekrytera och utbilda samer till präster. Bl. a. skedde det med hjälp av stipendier.

Motviljan bland samerna var dock stor. Det fanns också ett missnöje med samiska präster hos de kyrkliga myndigheterna, som med rätt eller orätt ansåg att samerna ofta var ineffektiva och osedliga. Myndigheterna satsade i stället på att ge stipendier till prästsöner från Lappmarken. Detta ledde till att många av prästerna kom från vissa prästsläkter från Lappmarken. Dessa släkter var ofta ingifta i varandra.

Det gjordes också försök att rekrytera präster från andra stift, men med föga framgång.

Det ges också i rapporten en förteckning på präster med samiska föräldrar. Den visar att antalet var lågt under 1600-talet och minskar ytterligare under 1700- och 1800-talet.

Prästerna, även de samiska, gifte sig nästan aldrig med samiska kvinnor.

Prästerna i Lappmarken, av samisk härkomst eller ej, tycks ha bildat en egen kategori, skild från samesamhället de levde i, och sammanhållna av släktband.

Prästen i Lappmarken, liksom i det gamla bondesamhället, hade många uppgifter utöver gudstjänster och andra kyrkliga förrättningar. Han skulle undervisa i den lutherska läran samt kontrollera att församlingsborna lärde sig dess huvudstycken och att läsa. Som förstärkning fanns i de flesta lappmarksförsamlingar 2-åriga lappskolor med prästvigda lärare. Ofta var denne samtidigt en av församlingsprästerna.

Vidare var prästen rapportör till myndigheterna om förhållandena i församlingen. Han utnyttjade då de uppgifter han fört in i kyrkböckerna. Han var också informatör och nyhetsförmedlare till församlingsborna, speciellt genom att läsa upp kungörelser och annan information i kyrkan.

I brist på utbildade läkare fick prästen ofta fylla denna uppgift. Tidvis fick prästerna elementär medicinsk utbildning i samband med prästutbildningen. I början av 1800-talet gavs t.o.m. stipendier till blivande präster som genomgick en mer omfattande medicinsk utbildning. Åtminstone en präst i Lappmarken hade genomgått denna utbildning.

Många präster gjorde också stora insatser inom jordbruket som föregångsmän och rådgivare. De introducerade och prövade nya metoder och växtslag. Liknande gäller även prästens insatser som trädgårdsmästare.

På prästen föll också andra uppgifter, till exempel som socialvårdare och gästgivare. I dessa och andra roller hade han ofta stor hjälp av prästfrun.

Prästens många roller dokumenteras ofta i bouppteckningar och inventarieförteckningar. Där återfinns den facklitteratur, som prästen hade tillgång till.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Bakgrund	6
Prästernas tillvaro i Lappmarken	8
Prästrekryteringen	9
Samiska präster	12
Präster, vars föräldrar var samer enligt Bygdén	14
Barn och barnbarn till samiska präster, som själva blev präster eller gifte sig med präster	15
Präster, vars mor var same och fadern svensk	16
Samiska studenter i Uppsala	16
Prästernas arbetsuppgifter	18
Läraren	18
Rapportören till myndigheter m fl	19
Informatören och nyhets- förmedlaren till församlingen	19
Gästgivaren	20
Läkaren	21
Socialvårdaren	23
Jordbrukaren	23
Trädgårdsodlaren	24
KÄLLOR OCH LITTERATUR	25

Bakgrund

Under den katolska tiden, dvs medeltiden och fram till mitten av 1500-talet, levde de svenska samerna till väsentlig del på jakt och fiske. De bodde vanligen vintertid tillsammans i byar, medan de sommartid var mer utspridda. De ägnade sig åt handel och transporter till och från kustlandet både i väster och öster. De hade tamrenar för detta och andra ändamål. Samerna var den helt dominerande befolkningen i den del av Norrlands inland, som kallades Lappmarken. Birkarlar, fiskande och jagande bönder från kustlandet samt en eller annan präst eller munk gjorde besök i Lappmarken.

Viss kristen mission förekom, men den satte inga större spår bland samerna under den katolska tiden. Samerna kom också i beröring med kristendomen t ex vid sina besök i kustlandet, på handelsplatser och marknader. Detta påverkade samernas egen schamanreligion, som tog upp vissa drag från kristendomen.

Det fanns t ex spår av jungfru Maria-gestalten i samernas egen religion. Det inflytande Maria-kulten har haft på samernas religiösa föreställningar behandlas t ex av Phebe Fjellström i avhandlingen "Lapskt silver" (1962, s 64-69). Den samiske prästsonen och klockaren i Jokkmokk, Nicolaus Lundius, tar också upp Mariagestalten i "*Descriptio Lapponiae*" (publicerad 1905).

Denna skrevs som underlag för Schefferus' *Lapponica* (1673), men blev outnyttjad. Lundius (1905, s 15.) säger följande:

"Lapparna de tillbedia också Maria som jag och det hördt hafwer med mine egna öron, att om de falla säja de hielp Maria, eller när som de undra på något ting då korssa de sig och säja hielp Maria, (: heter på deras tunga tungomål wecket Maria) så mycket sagdt hielp Maria:"

Karl IX, "lapparnas konung", tog krafttag för att införliva samerna i det svenska riket och den svenska kyrkan. Dessa makter sökte från 1600-talets början med gemensamma ansträngningar genomföra en stark kyrklig organisation och en aktiv kristen indoktrinering. Detta skedde bland annat genom att man anlade kyrkor i Lappmarken enligt beslut av dåvarande hertig Karl år 1599. Där förrättades även marknad, ting och skatteindrivning. (*Källskrifter rörande kyrka och skola i den svenska lappmarken under 1600-talet*; samlade och utgivna av Erik Nordberg, 1973, s 162. I fortsättningen betecknas denna skrift endast med "Källskrifter, 1973".)

Samerna blev ålagda att besöka dessa kyrkor vid vissa tillfällen varje år. De fick då undervisning i kristendom av prästerna. De genomgick också förhör på sina kunskaper i kristna lärans huvudstycken.

Detta fastlades ytterligare i 1686 års kyrkolag, där alla husbönder, inklusive samerna, ålades att lära alla i sina hushåll läsning och vissa kristna huvudstycken utantill. Denna undervisning bedrevs under mycket stora svårigheter i Lappmarken. Motståndet bland samerna var starkt, speciellt i början. Den gamla religionen levde kvar i det fördolda in i vårt sekel.

Avsikten med beslutet om kyrkobyggen i Lappmarken var att självständiga församlingar skulle inrättas där. Under de första åren av 1600-talet tillkom kyrkor i Jukkasjärvi, Enontekis, Jokkmokk, Arvidsjaur och Lycksele. Av dessa var Jukkasjärvi först annex till Enontekis, men efter 1673 bytte de roller. Samma år bröts Kautokeino ut ur Enontekis församling och blev eget pastorat.

År 1648 byggdes kyrkan i Åsele; och Föllinge blev eget pastorat 1746.

I samband med gruvdriften i Nasafjäll delades år 1640 Arvidsjaur gamla pastorat i Pite lappmark upp i fyra delar; nämligen: Arvidsjaur, Arjeplog, Silbojokk och Nasafjäll.

Som ett led i silverbrytningen i Lule lappmark anlades en hytta i Kvikkjokk inom Jokkmokks församling. Där anställdes från år 1638 även en brukspredikant. År 1695 bestämdes att kyrkoherden i Jokkmokks församling skulle bo i Kvikkjokk och överta brukspredikantens göromål. Ända fram till år 1796 bodde kyrkoherden större delen av året i Kvikkjokk. Vintertid vistades han i Jokkmokks kyrkby och från 1796 blev det hans stadigvarande bostad.

Denna beskrivning av anläggandet av kyrkor under 1600-talet är liksom mycket annat hämtad ur Bygdén, L, "Härnösands stifts herdaminne I-IV", 1923-28.

Avsikten var, att prästerna skulle bo vid kyrkorna i Lappmarken för att bedriva aktiv undervisning och mission bland samerna. Det var dock mycket svårt att få präster som var villiga att bo i Lappmarken. De föredrog att bo i kustsocknarna och att besöka lappmarksförsamlingarna endast vid vissa tider. Detta ledde till att Gustaf II Adolf drog in en del av Lappmarkens pastorat. De blev tills vidare annex under kustsocknarna.

Kyrkan försökte i stället tillgodose behovet av kristen undervisning och mission genom rörliga s k predikanter.

Prästernas tillvaro i Lappmarken

Livet för prästerna i Lappmarken var hårt. Detta skildras åskådligt t ex av Jakob Fellman (nyutgåva 1978) och Petrus Læstadius (1833, nyutgåva 1928). De stora avstånden, de många myrarna och bergen, bristen på vägar, flodernas forsar och fall, klimatets hårdhet - allt bidrog till, att Lappmarken och dess invånare var tämligen isolerade stora delar av året. Därtill kom språksvårigheterna. Förhållandena i Lappmarken har närmare beskrivits, t ex av Hoppe i "Vägarna inom Norrbottens län" (1945).

En målande beskrivning av prästernas svårigheter ger Johan Joh. Junelius, präst i Kautokeino, (citerad efter Bygdén, 1923, II, s 72).

"...från okt. månad 1719 på det 22 året tjänt Kautokeino församling, slitit mycket ondt såväl på de långa resorna mellan kyrkorna af 30 mil och därutöfver, som årligen måtte göras, känner nu eftersläng däraf på hälsa och krafter, särskildt synen genom de på fjällen vanliga urväder samt i ryggen af den ryckande och besvärsamma körslen med ren, då man ofta måste sitta i pulkan fastkarkad och bunden halftannat dygn i sänder, jämte stor brist på förnödenheter uti denna lilla och fattiga lägenheten, som icke är mäktig att tillräckligen underhålla sin lärare.

Icke mindre besvärlig jämväl av hjärtelig lång- och ledsamhet i denna ganska aflägsna orten, som öfver 40 mil ifrån Torneå stad och 5 mil från norske, därest jag måst (så till sägandes) ifrån allt folk och folks umgänge utnöta den bästa delen af min lifstid.

Den allra högste har behagat välsigna mig under min härvaro med sex stycken små barn, hvilka alla nästan med rätta borde allerede komma till folk och lärdom, men ser sannerligen ingen utväg till deras forthjälpande och understöd till vederbörlig ort ifrån denna ganska aflägsna orten, hvilket så mycket mer förorsakar hjärtans bekymmer och ängslan, som man här ett rätt ömkeligt exempel för ögonen hafwer uppå min antecessoris sahl. Hr Anders Tornesis efterlämnade barn, hvilka allesammans blifwit pure lappar och lefwa i största fattigdom och föracht, och en del af dem har måst vräkas till Norrske sjöstranden, vederbörande icke till någon ringa dishonneur i ett annat och främmande rike".

Mot denna bakgrund är det lätt att förstå hur svårt det var att rekrytera präster till Lappmarken och vilka stora svårigheter de måste arbeta under.

Det hände också att präster dukade under i förtid av sjukdomar, spritmissbruk m m. Ekonomin var också ett stort problem, speciellt för dem som inte var pastor i församlingen, utan bara kaplan, adjunkt eller predikant.

Dessa kategoriers löner var dåligt reglerade, och ofta beroende av hur pastorn i församlingen ville dela med sig av tiondet och andra inkomstkällor. Detta medförde att en del präster ägnade sig åt handel.

Bland annat förekom att de sålde brännvin till samerna. Ett annat sätt att dryga ut inkomsterna var att ägna sig åt fiske, jakt, jordbruk och renskötsel. Nästan alla präster i Lappmarken under 1600- och 1700-talet torde ha ägt renar, som oftast sköttes av någon same.

Till kyrkans svaga insats under 1600-talet bidrog också belastningarna på riket som helhet : främst de många krigen, som kulminerade i Karl XII:s krig. Kristendomens svaga ställning och de dåliga kunskaperna bland samerna vitsordades i flera memorial och inspektionsrapporter av ledande kyrkomän. Det var dock först vid slutet av Karl XII:s krig som effektiva åtgärder vidtogs. Detta har beskrivits bl a av Henrysson (1988).

Prästrekryteringen

Jag har berört svårigheterna att rekrytera präster till Lappmarken. De yttre förhållandena var svåra, och kunskaper i det samiska språket var önskvärda. Försöken, som jag nedan skall beröra, att rekrytera samer till präster var föga framgångsrika. Under 1600-talet och långt in på 1700-talet fick man i stor utsträckning klara sig med präster, som måste utnyttja tolk.

Vid 1723 års riksdag beslöts, att lappskolor skulle anläggas vid huvudkyrkorna i Lappmarken med syfte att få fram samer, som i sin tur kunde sprida kunskaper i kristendom och läsning. Kyrkan hade också förhoppningar om att få fram samiska präster denna väg. Framgången var dock ringa. Man satsade i stället på att göra en del av eleverna till kateketer.

Staten ville också förbättra villkoren för prästerna i Lappmarken, t ex genom bättre beföringsmöjligheter. I Kungl. Maj:ts förordning av den 3 oktober 1723 (om lappskolornas inrättande) heter det:

"...så bör det wara consistorii skyldighet, at de på et besynnerligt inseende hafwa, det inga andra, än sådane, som ofwanförmält är, hädanefter till Församlingarna i Lappmarken wällias och förordnas, efter som ock de Präster, som uti detta sit kall sig trogna, nitiska och oförsummeliga, skola inom wisa åhr ofelbart blifwa derifrån hulpne och til Swenske Församlingar befordrade".

(Härnösands domkap. arkiv: Kungl. brev 1701-30, HLA.)

Så vitt jag kunnat finna av protokoll o dyl. ledde dock inte detta till några fasta regler - t ex dubbel tjänsteårsberäkning. Ärendena bedömdes uppenbarligen från fall till fall.

Frågan om tjänsteår berörs t ex i samband med att skolmästare Fjellström i Lycksele begärt förflyttning i en skrivelse till prästeståndet 1738. Prästeståndet nämner i "*Ödmjukt Memorial*" att 8 eller 9 år kan vara en lagom gräns efter vilken han bör "*Förhielpas till något honom anständigt pastorat*" (RA, Prästeståndets arkiv, F33, nr 48).

Fallet Petrus Fjellström visar något som måste ha varit ett dilemma för de kyrkliga myndigheterna. Å ena sida hade man stort behov av dugande och i samiska språket kunniga präster och lärare i Lappmarken, men å andra sidan måste man tillgodose deras rätt till befordran till "Sverige". I fallet Petrus Fjellström löstes detta tydligen genom bättre löneförmåner i Lycksele.

Flera försök gjordes för att rekrytera präster och lärare till Lappmarken från andra håll. Sålunda diskuterade konsistoriet i Härnösand möjligheterna att rekrytera prästkandidater från andra stift och i samband med detta få dessa stift att ge tjänster åt dessa, när de återvänder efter tjänstgöringen i Lappmarken. Detta framgår av protokoll från konsistoriet i Uppsala. (Uppsala domkapitels arkiv d. 19.9 1733, A1:32, ULA och Uppsala domkapitel arkiv: Kongl. Bref 1731 - 38, ULA).

Det verkar som om detta initiativ inte ledde till någon nämnvärd rekrytering av präster från andra stift. Konsistoriet i Härnösand tvivlade också själva på att detta skulle vara en bra lösning.

Idén från Härnösands Konsistorium att andra stift skulle hjälpa till genom att ta emot präster som sökte förflyttning från Lappmarken, mottogs icke heller med entusiasm av andra stift.

För att få fram lämpliga präster för Lappmarken började kyrkan ge stipendier, som egentligen var avsedda för blivande samiska präster, men som även gavs åt prästsöner från Lappmarken. Dessa senare kunde som regel samiska och var vana vid de naturgivna förhållandena.

Ett sådant exempel var Carl Johan Laestadius (Uppsala Universitets arkiv: Protokoll. Consist. Acad. Majus 1729 A1:72, förra halvåret, fol 114. UUA).

En annan sida av saken var att pastorerna i lappmarksförsamlingarna, när de blev gamla och skröpliga, ofta anställde sina söner som adjunkter. Detta var ett sätt för prästsönerna att få sin första tjänst som präst och även meritera sig för att efterträda fadern. Det hände också ofta att prästerna gifte sig med prästdöttrar från lappmarksförsamlingar. Dessa ingiften framgår av släkträd över några prästsläkter från Lappmarken, som vi gjort upp med hjälp av projektets på Bygdén grundade prästregister.

I registret finns det oftast uppgifter om prästfrun och barnen. De ovan nämnda förhållandena tycks ha samverkat till att vissa prästsläkter kom att lämna innehavare till många av prästtjänsterna i Lappmarken och att dessa släkter blev ingifta i varandra. Sådana släkter är Fjellström, Laestadius, Björkman, Engemark, Högström, Lindahl och Gran.

(Carl-Henry Johansson har särskilt studerat prästsläkternas ingiften. Resultaten presenteras i annat sammanhang.)

Denna begränsning i rekryteringen av Lappmarkens präster stärktes antagligen av en utbredd ovilja bland präster utan anknytning till Lappmarken att ta tjänst där.

Fröjd och Olsson (1989) har med stöd från vårt projekt studerat den geografiska rekryteringen av präster till Lappmarken åren 1597 till 1904. Här följer en komprimerad tabell, byggande på en mer detaljerad i deras rapport (s 13). Deras tabell bygger på uppgifter i Bygdéns Herdaminne (1923-26).

Tabell 1. Prästerna i Härnösands stifts lappmarksförsamlingars geografiska ursprung. 1593 - 1904. Källa: Fröjd & Olsson, 1989. Siffrorna anger antal.

Tidsperiod	Lapp-land	Norr-botten	Väster-botten	Övr. Härnösands stift	Utanför Härnösands stift	Summa
1:1593-1717	13	11	3	15	0	42
2:1718-1772	10	2	1	16	5	34
3:1773-1831	25	4	1	14	1	45
4:1832-1904	15	9	6	16	18	64
Summa	63	26	11	61	24	185

Not: Det kan finnas skillnader mellan denna tabell och Fröjd & Olssons, på grund av räknefel.

Fröjd och Olsson gör själva följande kommentar (s 14): "Detta innebar, att det inte fanns någon präst från grupp 7 (Rekryterad utanför Härnösands stift, *min anm.*) i Lappmarken under hela 1600-talet, det vill säga att alla präster som verkade under period 1 kom ifrån Härnösands stift."

Tydligen blev det en mera påtaglig rekrytering från andra stift först under 1800-talets senare hälft, när inflyttningen till övre Norrland ökade på allvar och kommunikationerna väsentligt förbättrades.

Samiska präster

Det gjordes en del försök att få fram präster ur samernas egna led, eftersom de både kunde språket och var vana vid förhållandena i Lappmarken. Ett försök skedde redan 1605, då kungens utsände, Daniel Hjort "*med trugh aff Lapperne lathett uttaga een hop med Lappepoiker*". (Citerad efter "Källskrifter", 1973, s 29). 16 lappojkar skulle utbildas till präster i Uppsala. Detta blev enligt de föga uttömmande källorna ett stort misslyckande. (Se t ex Ruong, 1982, s. 59 och Henrysson, 1988, bil 1.)

Kyrkan försökte också ordna grundläggande utbildning för tänkbara prästkandidater av samisk härkomst. Det startades en skola i Piteå i början av 1600-talet. Den lades dock ned tämligen snabbt.

I stället startades 1632 en skola i Lycksele med 12 elever, den Skytteanska skolan. Avsikten var bland annat att ge förberedande undervisning för blivande tjänst inom kyrkan. Så många präster blev det dock icke men ändå en del klockare och tolkar.

Det förekom också att prästerna tog emot samer i prästgården för mera individuell undervisning och i några fall kan detta ha lett till vidare studier i Härnösand och Uppsala.

Den första prästen av samiskt ursprung, som fick tjänst i Lappmarken, var Andreas Petri Lundius. Han utbildades i Uppsala och blev kyrkoherde i Arvidsjaur 1640, men avskedades på grund av "hor". Han kom sedan igen som predikant i Lule lappmark.

De samer, som skulle bli präster, fick sin grundläggande utbildning vid Skytteanska skolan eller motsvarande. Därefter kom de till Piteå trivialskola eller Härnösands gymnasium och skrevs sedan in vid Uppsala (någon eventuellt vid Åbo) universitet.

Mycket av prästutbildningen för Lappmarkens tjänsteinnehavare skedde dock vid gymnasiet i Härnösand. Thord Bylund har i sin licentiatavhandling, "*Härnösands gymnasium. En studie i regional rekrytering till akademiska studier*", gett en förteckning över samiska elever vid Härnösands gymnasium (Bylund, 1972, s 146) . Det var dock en del av dem som aldrig blev präster.

Strävandena att rekrytera blivande präster bland samerna var föga framgångsrika. Dessutom blev det bland andra präster och i konsistoriet en spridd uppfattning att samerna inte var särskilt lämpade som präster.

Denna uppfattning finns i de offentliga handlingarna, t ex i Memorial i 1738 års riksdag. (Nordbergs samling, handskrift 25:12) och en skrivelse ang. kapellanen Olof Sirma i Enontekis. (Nordbergs samling 25:2 k). De samiska prästerna ansågs med rätt eller orätt ofta hemfallna åt dryckenskap, "hor" o. d.

Efter en satsning på att få fram samiska präster, främst under 1600-talet, övergick man alltså på grund av ovan nämnda svårigheter bl a till att rekrytera bland prästsönerna i Lappmarken.

Detta framgår av följande tabell, som är en komprimerad version av en tabell, redovisad av Fröjd och Olsson över fädernas yrke hos präster med fast tjänst i Lappmarken enligt uppgifter de hämtat från Bygdén (1923-26).

Tabell 2. Social rekrytering av ordinarie tjänsteinnehavare i Härnösands stifts lappmarksförsamlingar, 1593 - 1904. Siffrorna anger antal. Källa: Fröjd & Olsson, 1989, s 17

Tidsperiod	Präster	Ämbets- män	Bönder	Samer	Okänt	Summa
1:1593-1717	15	5	10	8*	8	46
2:1718-1772	12	6	13	1	2	34
3:1773-1831	23	12	7	1	1	44
4:1832-1904	21	22	18	-	1	62
Summa:	71	45	48	10*	12	186

Not: * Här ingår också en renägande finne, varför uppgifterna här skiljer sig från Fröjd & Olssons tabell.

Tabell 2 visar klart, att rekryteringen av samepräster var störst under perioden fram till 1717.

En undersökning av 400 elever vid Lappskolan i Jokkmokk åren 1732 - 1846 visar att endast en av dem blev präst, nämligen Nils Sundelin. (Alm, A., Forsgren T., Henrysson, S. *"Catalogus Discentium vid Jockmocks Schola, ifrån Åhr 1732. tå hon tog sin början"*. Scriptum nr 9, Forskningsarkivet vid Umeå Universitet, Umeå 1989.)

Från 1700-talets mitt koncentrerade man sig från de kyrkliga myndigheternas sida på att utbilda duktiga elever i lappskolorna till kateketer, dvs vandrande predikanter och lärare med en mycket mer begränsad utbildning än prästerna. (Se Widén 1965, s 13).

Här följer nu en förteckning över de präster i Lappmarken, som så vitt jag har kunnat finna, är av samisk härkomst.

Det är som jag i en tidigare rapport diskuterat (Henrysson 1988) svårt att få en klar och entydig avgränsning av begreppet same.

Jag har här utgått från de uppgifter om detta som finns i Bygdéns Herdaminne (1923-26), där han anger om föräldrarna är samer (lappar).

Jag gör inte anspråk på att följande lista är korrekt och fullständig, men den torde ge en god uppfattning om gruppen "samiska präster" och dess storlek i olika skeden. I de fall födelseåret är okänt, ges en fingervisning om prästernas ålder, om man antar att de varit i 20-årsåldern vid antagningen till prästutbildningen i Uppsala.

Präster, vars föräldrar var samer enligt Bygdén

1. Anders Petri Lundius. Födelseår okänt. Inskriven i Uppsala 1633. En tid kyrkoherde i Arvidsjaur. Lappredikant i Jokkmokk till sin död 1665. Far till klockaren Nicolaus Lundius i Jokkmokk.

2. Olaus Stephani Graan. Också hans födelseår är okänt. Anges dock vara född i Lycksele. Antagen i Härnösand 1650. Slutade sina dagar som kyrkoherde i sin (eventuella) födelseförsamling 1690.

3. Henrik Svensson Lyckselius. Födelseår okänt. Antagen i Uppsala 1662. Åren 1674 - 92 komminister i Illesnuole. [*Orten i fråga heter numera Gillesnuole. Centralorten i församlingen är sedan omkring år 1700 Sorsele. Församlingen var under Lyckselius tid annex under Lycksele.*] Avled 1692.

4. Nicolaus Jonae Spolander. Född 1646 i Vännäs, där fadern var sockenlapp. Antagen i Uppsala 1676. Arbetade bland annat som komminister i Nysätra. Inget av barnen slog sig på den kyrkliga banan. Död 1703.
5. Olof Mattiae Sirma. Född i Kemi lappmark, inskriven i Uppsala 1672. Kaplan i Enontekis från 1676. Han avled också i Enontekis år 1719.
6. Laurentius Rangius. Födelseår okänt. Född i Sorsele socken. Student i Uppsala 1688. Pastor i Silbojokk 1709-17. Avled vid en middag i Skellefteå, när han skulle hämta lönespannmålen 1717.
7. Sigvardus Granberg (Sjul Mårtensson G.) Född okänt år i Granbyn, Sorsele. Efter studier i Umeå skola, student i Uppsala 1706. Kyrkoherde i Arjeplog, där han tillsammans med en son drunknade 1731.
8. Nicolaus Erics Sundelin. Född 1725 i Jokkmokk. Vistades 2 år i Jokkmokks lappskola. Tog studenten i Härnösand 1749. Prästvigd 1754. Slutade sin levnads dagar som pastor i Arjeplog 1805. Stamfar för den Sundelinska släkten med många präster och ämbetsmän.
9. Anders Tomasson Fjellner. Född 1795 på Rutefjället i Härjedalen. Föräldrarna hade dock vinterviste i Hede. 1842-76 kyrkoherde i Sorsele. Även känd som skald. Hustrun hade också samiska föräldrar.

Barn och barnbarn till samiska präster, som själva blev präster eller gifte sig med präster

Föräldrarna till dem som ovan räknats upp, var båda samer. Med undantag för nr. 9, Anders Fjellner, gifte de sig alla med svenska kvinnor. De som nu kommer att räknas upp, hade samisk fader eller farfader, som var präst. Dessa hade i sin tur föräldrar som båda var samer. För den skull är det inte säkert att dessa ättlingar själva sett sig som samer.

10. Nicolaus Graan, född 1660, son till nr 2 ovan. Antagen i Uppsala 1680. Kyrkoherde i Lycksele. En son och flera barnbarn arbetade som eller gifte sig med präster inom stiftet.
11. Christopher Graan, f 1662, den nyssnämndes broder. Till Uppsala 1682. Komminister i Umeå landsförsamling 1692-95.
12. N. Olofsdotter Gran. Gift med Magnus Joh. Bång, som efterträdde svärfadern i Lycksele. Bygdén ger inga uppgifter om barn i detta äktenskap.

13. Magdalena Granberg, dotter till nr 7. Gift med Erik Wallinder. Denne efterträdde också han svärfadern, kyrkoherde i Arjeplog. Av deras 8 barn var det inget, som ägnade sig åt den kyrkliga banan.

14. Nils Sundelin. Född 1770, son till nr 8. Student i Piteå trivialskola 1786. Prästvigd 1795. Död 1822 - som distriktsprost i södra Lappmarken och pastor i Arjeplog. Hustrun prästdotter, och av de 6 barnen arbetade de fem sönerna inom kyrkan, medan dottern gifte sig med en kronofogde.

Präster vars mor var same och fadern svensk

15. Johan Nicolai Læstadius. Troligen född omkring 1615. Fadern var bonden Nils Olofsson och modern Agatha Sjulsdotter i Lästad by i Ångermanland.

Modern var same enligt uppgift lämnad av Per Fjellström (1986 s. 4) . Fjellström har hämtat uppgiften ur "Svenska ättartavlor". Uppgiften att modern var same är dock osäker. (Muntlig uppgift av Thord Bylund, landsarkivet i Härnösand.)

Petrus Læstadius nämner i sin "Journal" (1833) att han är av samisk härkomst. Samisk härkomst har bröderna Petrus och Lars Levi Læstadius i vart fall genom sin far, f.d bergsfogden Carl Læstadius, som var sonsondotter till den samiska prästen Olaus Stephani Graan (nr 2 ovan). Deras moder Anna Magdalena Johansdotter var dotterdotterdotter till den samiske prästen Sjul Granberg (nr 7 ovan).

Johan Nicolai Læstadius blev pastor i Arjeplog, och blev stamfar till en släkt med många präster.

Samiska studenter i Uppsala

Dessa uppgifter är delvis hämtade ur Thord Bylunds lic. avhandling (1972). I den finns angivet även samer som studerat i Härnösand och Uppsala, men av olika skäl inte blivit präster.

15. Nicolaus Haquini Vindelius. Antogs 1655 till Härnösands gymnasium. Inskrevs i Uppsala 1660. Prästvigd 1661. Utsedd till kyrkoherde i Arvidsjaur, med avled innan tillträdet 1662.

16. Simon Granmark, avled under studietiden.

17. Erik Fjellman, tjänstgjorde som resekatet. (Widén, 1965, s 123)

Det sammanfattande intrycket, redan demonstrerat i tabell 2, rörande präster av samisk härkomst tycks vara att myndigheterna under 1600-talet med lock och pock lyckades få fram en del samer som utbildades till präster.

Därefter upphörde tillskottet av samer till prästutbildningen nästan helt. Till detta bidrog att myndigheterna ansåg sig ha tämligen dåliga erfarenheter av samer som präster.

I stället ville man satsa resurser, t ex i form av stipendier, på prästsöner från Lappmarken. Dessa kunde ofta samiska och kände till de speciella förhållandena i lappmarken. Arbetet bland samerna efter 1700-talets mitt inriktades på att rekrytera kateketer. Det var också mycket sällsynt att prästerna, samiska eller inte, gifte sig med samiska kvinnor.

Uppgifterna om inslaget av samiska präster styrker det redan berörda förhållandet, att prästerna i lappmarken i stor utsträckning bildade en avgränsad grupp, som även bands samman av ingiften mellan prästsläkterna. Denna grupp höll förmodligen distans till samerna. Prästkategorin var socialt och etniskt klart skild från samegruppen.

Prästens arbetsuppgifter

I det gamla bondesamhället var prästen den ende eller en av de få med mer omfattande utbildning. Han fick därför en rad uppgifter vid sidan om att sköta gudstjänst och andra kyrkliga förrättningar.

Hans ledande roll inom församlingen kom fram t. ex genom att han automatiskt var ordförande i sockenstämman. I olika sammanhang fick han föra församlingens och församlingsbornas talan gentemot olika myndigheter, men ofta också delta i genomförandet av dessa myndigheters beslut. Det gällde i hög grad även i Lappmarken.

Läraren

Prästen skulle till församlingen förmedla kunskaper i kristendomen samt förhöra församlingsborna i dessa stycken. Detta var särskilt viktigt i det tidiga missionerande skedet, då den gamla religionen fortfarande levde kvar starkt i samernas medvetande och vanor.

Sålunda förekom på 1600- och 1700-talet under marknadstiden nästan dagligen i kyrkan predikningar med undervisning och förhör. Därvid fick ofta församlingen i korus upprepa av prästen upplästa stycken ur katekesen eller andra grundläggande skrifter.

I ett senare skede blev konfirmandundervisningen en viktig uppgift för prästen. Det förekom också att prästen tog sameungdomar som enskilda elever i prästgården. Likaså kunde elever, som genomgått lappskolan, av kyrkoherden få påbyggnadsundervisning för att bli kateketer. Enligt bestämmelserna för lappskolorna, skulle lärarna i lappskolorna vara präster, något som också genomfördes. Ibland förenades skolmästare-sysslan med annan prästtjänst i församlingen.

Särskilt betungande blev prästens arbete genom kravet att han skulle besöka och undervisa samerna under deras vandringar med renhjordarna.

Avstånden var stora och kommunikationerna dåliga under stora delar av året. Följden blev ofta att många präster försummade denna del av verksamheten. En lösning var att lägga över den på de yngre prästerna eller på kateketerna.

Dessa förhållanden ledde till att prästerna och församlingsborna i avlägsna delar av socknen begärde att en ny kyrka eller ett kapell skulle byggas. Så skedde t. ex i Kaitum inom Gällivare socken. (Öberg, 1978:115 ff.)

Rapportören till myndigheter m fl

Prästen var sysselsatt med att föra kyrkböcker och lämna uppgifter till kyrkliga och världsliga myndigheter. Sålunda gjordes sammanställningar ur kyrkböckerna för tabellverkets räkning. Prästerna biträdde också sina församlingsbor vid kontakt med andra myndigheter vid författande av skrivelser o. dyl. De var också socknens talesmän i olika sammanhang.

Prästerna i Lappmarken fyllde ofta en upplysande och opinionsbildande uppgift gentemot den svenska allmänheten. De skrev berättelser om sina iakttagelser och erfarenheter från Lappmarken.

Det mest kända exemplet på detta är Petrus Laestadius "*Journal*" (1833). En del präster levererade ambitiösa skildringar av Lappmarken eller delar därav och beskrev därvid förhållanden både av naturvetenskapligt och mer etnologiskt intresse.

Några blev medlemmar av Vetenskapsakademien. Förutom Lars Levi Laestadius, som även hade utländska vetenskapliga kontakter, kan nämnas Jonas Ol. Hollsten i Jokkmokk (Bygdén I, 1923, s 212-213). Han samlade i Linnés anda växter i Jokkmokks socken och gjorde en sockenbeskrivning. Han blev medlem av Vetenskapsakademien, liksom Pehr Högström i Gällivare.

Informatören och nyhetsförmedlaren till församlingen

En annan av prästens uppgifter var att fungera som myndigheternas språkrör gentemot församlingen samt som informatör och nyhetsförmedlare. Detta skedde både i kyrkan och ute på kyrkbacken. Sålunda förekom att prästerna fick meddela den officiella propagandaversionen av fjärran händelser såsom militära med- och motgångar.

Meddelanden från de centrala myndigheterna kom ofta i form av "Kungörelser". Därtill kom lokala nyheter, som samlades i "Pålysningböcker".

Detta material ger en god belysning av sockenbornas liv. Ett exempel på sådant finns i Torneå stads kyrkoarkiv. Mellan bortsprungna grisar och den förestående brandsynen kungörs 1809 fredsvillkoren, som för torneåborna innebär att statsöverhuvudet inte längre är den svenske kungen utan den ryske tsaren.

Gästgivaren

Intresset för den exotiska Lappmarken och dess invånare var stort både inom landet och ute i Europa. Därtill kom de ofta stora förväntningarna på fynd av malm och andra nyttigheter i Lappmarken. Detta gjorde att man i prästgårdarna fick ta emot både in- och utländska gäster förutom de ämbetsmän och andra, som mer regelbundet besökte trakten.

"Att 'en Biskop skall wara gästgifware', det står väl skrifwet och slår på sätt och wis in öfwerallt hos det svenska, i synnerhet hos det norrländska, presterskapet; men aldra mest hör presterskapet i Lappmarken till denna regel. När en främmande kommer, så finnes icke något annat hus att taga in uti, än prestgården, och wanligen är han wälkommen."

(Wikmark,1989, s 25).

Prästfrun hade här en speciellt stor uppgift som "värdshusvärdinna".

Prästfruns roll vore för övrigt värd sin egen historia. Hon fyllde säkert förutom som husmor ofta en stor roll i vård av sjuka, fattiga och åldringar. Samt för trädgårdsodling och mycket annat.

Hennes avsaknad av officiell ställning gör att hon sällan förekommer i de kyrkliga dokumenten.

Ett undantag från detta är Lars Levi Læstadius hustru Brita Catharina Alstadius, som stiger fram ur den oskrivna historiens skuggor.

Det var fru Læstadius som, på grund av makens myckna arbete som präst och vetenskapsman, hade hand om privatekonomin. Det var hon som tog emot tiondegivarnas hölass. Hon som städslade pigor och drängar.

"Flitig som en myra, var hon i farten från arla morgon till sårta kväll...."

"Hon vävde och sydde familjens kläder och stickade täcken, ej bara för den egna stora familjen utan även åt vänner och bekanta, men aldrig tog hon betalt för sitt arbete... Alltid hjälpsam och tjänstvillig anlidades hon t.o.m att i stället för veterinär kastrera baggar på lapskt vis;...--- Deras [Makarna Læstadius] enkla men av hjärtevärmepräglade hem...var det gästfriaste i hela landsändan. Det var en alltid öppen samlingsplats för vänner och trosfränder, både sockenbor och utsocknes."

"--- Två dagar i veckan, torsdagar och fredagar, kokades en stor gryta med köttsoffa som bjöds åt alla som kommo och hälsade på. Då satt värdinnan ofta vid fönstret och sydde, men allt emellanåt höjde hon blicken och tittade mellan balsamin, stockrosor och turkisk peppar ut på byvägen. Om då någon god vän, någon fattig krympling eller någon halvfnoskig råkade gå förbi knackade hon in dem och bjöd på soffpa. Åt man inte tillräckligt blev hon missnöjd.... alltid då hon var ute och hälsade på i gårdarna, vartill hon oftare hade tid än han., hade hon förning (tuliaisia) med sig, alla och särskilt barnen till stor glädje." (Boreman och Dahlbeck, 1965, s 105 - 108)

I samma skrift skriver författarna, att Læstadius inte skulle ha kunnat utföra sin historiska livsgärning, utan det stöd han haft av sin hustru.

Läkaren

Den medicinska vetenskapen var, speciellt före 1800-talet, mycket svagt utvecklad. Det fanns inte heller tillgång till utbildade läkare i nämnvärd utsträckning, allra minst i Lappmarken. Det var självlärda personer, typ "kloka gummor och gubbar", som skötte den lokala sjukvården. Det blev oftast prästens uppgift att verka på detta område.

Långt in på 1800-talet fanns det två sorters läkare. Det var å ena sidan "fältskären" eller "barberaren", som mest ägnade sig åt behandling av enskilda fall. Hans speciella område var behandling av sår, svullnader, benbrott o dyl, som fordrade kirurgiska ingrepp. Den andra gruppen var "provinsialläkaren", som skulle övervaka hälsotillståndet inom ett större område, sprida hälsouppllysning, vidta åtgärder mot epidemier och hygieniska missförhållanden. Västerbotten fick sin förste provinsialläkare vid mitten av 1700- talet. (Rathje, 1983).

Prästerna gavs under utbildningen i Uppsala redan på Linnés tid en viss undervisning i läkekonsten och fyllde säkert, ofta tillsammans med prästfrun och klockaren, en stor uppgift på området. Det förekom därför att färdighet som "barberare" var en extra merit vid tillsättningen av präster.

Så var t ex fallet vid tillsättningen av Samuel Sam. Rehn till präst i Kvikkjokk år 1672. I samband med hans tillsättning uttalar Bergskollegiet följande:

"Hwad anbelanger brukspredikanten hr Samuelem Samuelis Rehn, så will Collegium hiemte den löhn, som hans Fadher widh bruket niutit hafwer, ock förinna dhe 160 dlr s:mt till löhn och medicamenter, hwilka bardberaren på staten består, emedan I beretten honom uthi bardberarekonsten någorledes wahra informerat och derigenom brukzfolket kunna betiena" (Bygdén, 1923:II, s 37).

Det gjordes både under 1700- och 1800-talet försök att ge åtminstone en del av prästerna en relativt avancerad utbildning i medicin. Detta gjorde dem även kapabla att hjälpa den provinsialläkarkår, som höll på att etableras, i första hand med upplysningsverksamhet och vaccinering.

Många präster gjorde också stora insatser i vaccineringskampanjerna, som var följden av den medicinska forskningens framsteg, speciellt under 1800-talet.

Stipendier för medicinsk utbildning om 3 terminer för blivande präster erbjöds i Uppsala 1813-28. Utbildningen syftade till att särskilt isolerade delar av landet skulle få tillgång till präster med kunskaper nog att hjälpligt kunna fungera som läkare.

Den blivande prästen i Arvidsjaur, Edvard Rehn, var en av dem som i Uppsala genomgick denna utbildning och sedan utnyttjade denna kunskap. Mot bakgrund av Rhens kunskaper och intressen, var det naturligt, att han energiskt deltog i de kampanjer för vaccinering, som prästerna förväntades delta i. Detta ledde till att han för sina speciellt goda insatser erhöll "Vaccinationsmedalj" (Wikmark, 1989, s 11-17 och 44-50).

Om "Prästerna och vaccinationen", se också Ragnar Norrman i Kyrkohistorisk årsskrift 1979.

Prästens roll som läkare illustreras av den medicinska litteraturen, som anges i bouppteckningar efter präster och inventerieförteckningar från kyrkor.

T ex. i en inventarieförteckning från Gällivare kyrka 1831 (HLA, Domkap. FV a:1) finns följande litteratur: "*Doctor C. Ponténs Läkarebok*"; "*Handbok för Praktiska Läkare Vetenskapen utgifven af Sven A. Hedén*"; "*Doctor Axel Faxez Läkarebok*" och "*Underrättelser om Veneriska Sjukdomens Botande af PA Wadström*".

En inventarieförteckning från Jukkasjärvi 1832 (HLA. Domkap. FV a:1) räknar upp följande:

"Underrättelse om hvad iakt. bör till förek. af Smitts. sjukd. utbred. Stockholm 1813" och *"Underrättelse om medel tjenliga emot Durchlopp och Rödsot"*.

Socialvårdaren

Prästen var också, med skiftande framgång och intresse, verksam som socialvårdare. Tonvikten låg på fattig- och åldringsvården. Ofta gjorde prästfrun en stor insats på detta område.

Jordbrukaren

Prästen var även verksam som bonde. Därvid kom han ofta att vara en pionjär, som stödd av myndigheter och hushållningssällskap verkade för nyheter och bättre metoder inom jordbruket. Sålunda verkade prästerna i Jokkmokk tidigt för utvecklingen av jordbruket i socknen bland annat genom sitt föredöme och sitt intresse (Hultblad, 1968, s 165).

Ovan nämnde pastor Hollsten var verksam även på detta område. Han skrev t ex ett antal artiklar om jordbruk och annan hushållning. (Bygdén II, 1923-26, s 212-213).

Ett annat exempel är pastor Petrus Forsberg i Åsele, som gjorde försök med att odla potatis i Lappmarken. (Elers, 1800, s 191)

Den mångsidige Lars Levi Laestadius intresserade sig också för jordbrukets utveckling och gav ut skriften *"Om möjligheten och fördelen af allmänna uppodlingar i Lappmarken"*, Stockholm 1824, (Enligt Bygdén III, 1923-26, s 53).

Prästerna var också verksamma i olika utdikningsföretag. Bygdén skriver om pastor Olof Sandbergs insatser:

"Under sin 13-åriga tjänstgöring i Jukkasjärvi påbörjade han och där. skolmästaren Per Grape en utdikning af Sarvijärvi träsk, ett företag som fullföljdes av efterträdaren därstädes, Dan. Engelmark 1790. " (Bygdén, 1923-26, III, s 371).

Även jordbrukslitteratur fanns med i kyrkornas bokförråd. En spridd skrift var den omkring 1780 distribuerade *"Kort afhandling rörande allmänna hushållningen, landets och stadsens inbördes skyldigheter, samt brännwinets nytta till landets förkofring"* (Brauner, J; Stockholm, 1761).

Trädgårdsodlaren

Även inom detta område gjorde prästerna stora insatser som föregångsmän. Ända från Gustav Vasas tid sökte staten uppmuntra bönderna till odling av humle, krydd- och medicinalväxter samt frukt och grönsaker.

Suolahti (1912) beskriver detta ingående med tonvikt på Finland. Prästgårdarna gick ofta i spetsen, särskilt på 1700-talet, då Linné inspirerade och spred nya sorter från utlandet.

Prästerna gjorde ofta försök med nya fröer. T. ex. Hollsten i Jokkmokk och senare Luleå, är ett exempel på präster som experimenterade med odling av trädgårsväxter (Bygdén, 1923-26, I, s 213).

Nämnas bör, att prästen vanligen var renägare och hade ett antal skötenar hos någon same. Liksom alla andra i Lappmarken var han även beroende av fisket och jakten för sin familjs försörjning. Man kan i tingsprotokollen läsa om hur prästen har tvister med andra sockenbor om jaktmarker och fiskeområden.

Prästen i Lappmarken liksom annorstädes hade alltså under den tid jag behandlar - före 1850 - många roller. En del av dessa har han förlorat, bland annat genom tillkomsten av nya yrkeskategorier och tekniska förändringar. Hur denna process har gått till skall jag inte behandla här.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckta källor

Riksarkivet (RA)

Prästeståndets arkiv, F33, nr 48.

Direktionen över Lappmarkens Ecklesiastikverk arkiv

Elers, Joh. Lappmarksbeskrifning. Stockholm, (odat.). Utgivningsår saknas men H. Hermelin har år 1800 skrivit ett rekommendationsbrev, som är ett sorts "förord".

Forskningsarkivet vid Umeå Universitet

Handschrift 25.

Erik Nordbergs samling rörande kyrka och skola i den svenska lappmarken under 1600-talet och 1700-talets första hälft. Svenska kyrkans relationer till samerna i äldre tid, hur kristna läran spreds och hur kyrkor byggdes och skolor inrättades i lappmarken.

Landsarkivet i Härnösand (HLA)

Härnösands domkapitlets arkiv (HDA)

Inventarieförteckning från Gällivare kyrka 1831, FV a:1.

Inventarieförteckning från Jukkasjärvi kyrka 1832, FV a:1.

Uppsala landsarkiv (ULA)

Uppsala domk. arkiv d. 19.9.1733, A1:32.

Uppsala domk. arkiv: Kongl. Bref. 1731-38.

Uppsala universitets arkiv (UUA)

Protokoll. Consist. Acad. Majus 1729, A1:72.

Tryckta källor och litteratur

- "CATALOGUS DISCENTIUM" vid Jockmocks Schola, ifrån Åhr1732. tå hon tog sin början." En bearbetad och kompletterad elevmatrikel över Jokkomokks lappskola utgiven av Anita Alm, Tuuli Forsgren, Sten Henrysson. Scriptum nr 9, Forskningsarkivet vid Umeå Universitet, Umeå 1989.
- Awebro, K. Luleå silververk. Ett norrländskt silververks historia. Luleå1983.
- Boreman, P. & Dahlbäck, G. Lars Levi Læstadius och hans gärning. Festskrift till hundraårsminnet av hans död den 21 februari 1861. Stockholm 1965.
- Bygdén, A.L. Härnösands stift herdaminne I-IV. Uppsala och Stockholm, 1923-26.
- Fellman, J. Anteckningar under min vistelse i Lappmarken, Stockholm 1978 (nytryck).
- Fjellström, P. Med katekes och färla i Lappmarken. Stockholm, 1986.
- Fjellström, Ph. Lapskt silver. Studier över en föremålsgrupp och dess ställning inom lapskt kulturliv. Uppsala 1962.
- Fjellström, Ph. Samernas samhälle i tradition och nutid. Stockholm 1985.
- Fröjd, G. & Olsson, R. "Lappmarkens präster 1593 - 1904". En studie av bakgrund och karriär. Scriptum nr 12, Forskningsarkivet vid Umeå Universitet, Umeå 1989.
- Haller, E. Svenska kyrkans mission i lappmarken under frihetstiden. Stockholm 1896.
- Henrysson, S. Den svenska sameskolans historia. Rapport nr 31, Pedagogiska institutionen, Umeå Universitet, Umeå 1987.
- Henrysson, S. "Läste Lutheri Cateches på Lapska". Om religions- och läsundervisning i Jokkmokks socken före folkskolans införande. Scriptum nr 5, Forskningsarkivet vid Umeå Universitet, Umeå 1988. (1988),

- Hoppe, G. Vägarna inom Norrbottens län. Geographica, Nr16, Uppsala 1945.
- Hultblad, F. Övergången från nomadism till agrar bosättning i Jokkmokks socken. Stockholm 1968.
- Högström, P. Beskrifning öfwer Sveriges Lapmarker 1747. Umeå 1980.
- Læstadius, P. Journal af Petrus Læstadius för första året af hans tjenstgöring såsom missionaire i Lappmarken. Stockholm 1831.
- Laestadius, P. Fortsättning af Journalen öfver missions-resor i Lappmarken, innefattande åren 1828-1832. Stockholm 1833.
- Lundius, N.A. Nicolai Lundii Lappi descriptio Lapponiae. Svenska Landsmål 17:5, Uppsala 1905.
(Efter handskrivet manus från senare delen av 1600-talet.) Se "Berättelser om samerna i 1600-talets Sverige", Kungl. Skytteanska Samfundets Handlingar, nr 27, Umeå 1983, s. 1-41.
- Rathje, L. Norrländsk folkmedicin. Sammanställning av folkmedicinskt arkivmaterial. Dialekt-, ortnamns - och folkminnesarkivet i Umeå. Serie D. Meddelanden nr 3. Stockholm 1983.
- Ruong, I. Samerna i historia och nutiden. Stockholm 1982.
- Snellman, K. Förteckning över ERIK NORDBERGS ARKIV. Scriptum nr 4, Forskningsarkivet vid Umeå Universitet, Umeå 1988.
- Suolahti, G. Suomen pappilat 1700-luvulla. Porvoo 1912.
- Wikmark, G. Edvard Rhén. Lapplandspräst och upplandsprost. Kungl. Skytteanska Samfundets handlingar, nr 36, Umeå 1989.
- Öberg, I. Mission och evangelisation i Gellivare bygden ca 1740-1770, Åbo 1978.